

УДК 338.48(477):330.31

Жадько О.А.¹, Матвійчук Л.Ю.²

¹ аспірант, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

² д-р. екон. наук, професор, Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В МЕЖАХ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ

Природоохоронні території є основними просторами збереження

біорізноманіття, природних екосистем і культурно-ландшафтної спадщини, які мають важливе значення для підтримання екологічного балансу планети. Саме ці території все частіше стають привабливими об'єктами туристичних відвідувань. Зростання інтересу до екологічного, пригодницького, рекреаційного та освітнього туризму зумовлює потребу у формуванні ефективних механізмів забезпечення сталого розвитку туризму в межах природоохоронних територій. Завдання полягає в тому, щоб гармонізувати туристичну діяльність з охороною довкілля, соціально-економічним добробутом громад та довгостроковим збереженням природного капіталу.

Концепція сталого туризму базується на триєдиній моделі сталого розвитку – економічній, соціальній та екологічній складових. Такий підхід передбачає баланс між задоволенням потреб туристів сьогодні та збереженням можливостей для майбутніх поколінь. У межах природоохоронних територій сталий туризм – це така форма використання природних ресурсів, яка не призводить до деградації екосистем, сприяє екологічній освіті відвідувачів і забезпечує економічну вигоду для місцевого населення. За визначенням Всесвітньої туристичної організації, сталий туризм на природоохоронних територіях – це діяльність, що враховує природну спроможність території, рівень антропогенного навантаження та механізми компенсації екологічних витрат [1].

Національні парки, біосферні заповідники, заказники, природні парки, геопарки є осередками охорони природи та потужними каталізаторами розвитку місцевих економік. Вони створюють робочі місця, сприяють розвитку малого бізнесу, залучають інвестиції в інфраструктуру та посилюють туристичну привабливість регіонів. Наприклад, у Карпатах України поєднуються функції рекреації, екоосвіти та збереження традиційної культури. Проте саме у таких територіях надмірна туристична активність без належного регулювання може спричинити втрату біорізноманіття, деградацію ландшафтів і порушення природних процесів, тому доцільним є комплексний підхід в управлінні туризмом. На нашу думку, забезпечення сталого розвитку туризму

на природоохоронних територіях має спиратися на низку принципів:

- принцип екологічної цілісності – туристична діяльність не повинна перевищувати екологічну ємність території;
- принцип соціальної участі – громади мають бути залучені до планування та управління туризмом, отримуючи від нього економічні вигоди;
- принцип науково обґрунтованого управління – використання результатів екологічного моніторингу, GIS-технологій для визначення навантажень;
- принцип екопросвіти – формування екологічної свідомості серед туристів, місцевого населення та фахівців сфери гостинності;
- принцип партнерства і багаторівневого управління – взаємодія між державними структурами, бізнесом, науковими інституціями та громадськістю.

Управління сталим туризмом у межах природоохоронних територій передбачає інтеграцію планування туризму в систему природоохоронного менеджменту [2]. Основними інструментами є:

- зонування територій, що дозволяє розподілити туристичне навантаження;
- екологічне ліцензування туристичних маршрутів і об'єктів;
- система квот на відвідування для запобігання перевищенню рекреаційної ємності;
- впровадження екологічних стандартів;
- розробка стратегій сталого туризму.

На прикладі європейських практик (наприклад, Словенія, Австрія, Норвегія) ефективними є моделі, які поєднують маркетинг, контроль впливу на довкілля та управління потоками туристів. Найбільш відповідною формою туризму для природоохоронних територій є екологічний туризм, метою якого є мінімізація негативного впливу на природу при максимальному виховному та пізнавальному ефекті. Екотуризм сприяє залученню коштів до заповідної справи, формує у туристів розуміння цінності природи, а також підтримує економіку місцевих громад. Наприклад, в Україні активно розвиваються

екостежки у Карпатах, Поділлі, Поліссі, створюються еколого-освітні центри, проводяться фестивалі зеленого туризму. Успіх таких ініціатив залежить від того, наскільки вони базуються на принципах сталості – локальності, автентичності, культурної спадкоємності та раціонального використання ресурсів.

Сталий туризм здатен стати каталізатором локального розвитку. Він стимулює розвиток підприємництва (зелені садиби, ремесла, фермерство, гастрономічні маршрути), створює робочі місця, сприяє зростанню доходів населення та формуванню соціального капіталу. Важливо, що доходи від туризму повинні частково реінвестуватися у природоохоронні заходи – відновлення екосистем, очищення територій, утримання інфраструктури, моніторинг стану довкілля. Створення фондів сталого туризму або використання механізму екотуристичного збору може забезпечити фінансову основу для цього.

Незважаючи на значний потенціал, розвиток туризму в межах природоохоронних територій стикається з низкою проблем. Серед них – відсутність ефективного правового регулювання, недостатнє фінансування, слабка інфраструктура, низький рівень екологічної культури туристів і підприємців. У багатьох випадках туристична діяльність ведеться без урахування рекреаційної ємності території, що призводить до перевантаження екосистем. В Україні додатковим викликом є вплив війни (мінування територій, руйнування природних ландшафтів, скорочення міжнародних туристичних потоків, обмеження доступу до заповідників). Проте саме в післявоєнний період сталий туризм може стати дієвим інструментом екологічного відновлення і рекреаційної реінтеграції регіонів.

Одним із головних чинників сталого розвитку є екологічна свідомість населення. Організація навчальних програм, волонтерських таборів, екскурсій з гідами-натуралістами сприяє поширенню знань про природну спадщину. На природоохоронних територіях повинні функціонувати промоційні центри, екоосвітні маршрути, інформаційні стенди, що формують культуру

відповідального відвідування. В європейських парках активно використовують мультимедійні технології, інтерактивні мобільні додатки, VR-тури, що поєднують освіту з емоційним досвідом, зменшуючи навантаження на довкілля.

Таким чином, сталий розвиток туризму на природоохоронних територіях є складним але важливим процесом, що вимагає балансу між економічними вигодами, екологічною безпекою та соціальною справедливістю. Його ефективне забезпечення можливе лише за умов науково обгрунтованого планування, партнерства з місцевими громадами, впровадження інноваційних технологій і формування екологічної культури суспільства. Для України важливо адаптувати європейські стандарти сталого туризму та створити власну модель управління, засновану на національних природних особливостях і культурних цінностях. У майбутньому саме сталий туризм може стати рушієм екологічної трансформації економіки, джерелом соціальної згуртованості та інструментом інтеграції України до європейського простору сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Матвійчук Л. Ю., Дащук Ю. Є. Європейський вектор сталого розвитку індустрії гостинності України. *Економіка та суспільство*, 2022. № 45. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-28>.
2. Федонюк В. В., Фесюк В. О., Федонюк М. А., Іванців В. В., Тимощук Є.В. Аналіз досліджень природно-заповідного фонду та екомережі Волинської області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: географія. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В. № 1 (випуск 58). 2025. С. 220–233.